

ВКАМЕНЕНИТЕ ОБРАЗИ¹⁾

Христо МИНДОВ

Abstract. “Retrified images” is a title of Christo Mindov’s travel notes, published first in the magazine “Zaveti” [Covenants] in 1939. Later, in 1946, this exciting text concerning Belogradchik with its famous rocks was included in a book entitled “Kum dalechnite prostori” [To the Distant Expanses].

Keywords: Belogradchik, Mindov (1888-1973), travel notes

1.

Връщам се от Белоградчишките скали, а каточели съм пил тежко мелнишко вино, гъсто като петмез, с тоя дъх на подземие, на гибелна упойка и смърт. Вървя през гората и искам да запая, но устните ми още лепнатот гъстото отровно вино на скалите. Червената оргия на техния камък ме гнети. Вървя като в сън.

При село Фалковец ломското шосе прави остър завой, сякаш иска да се върна назад. То се притиска в ниската тераса на крайречните скали и криволи като неустановена мисъл. Но щом навлезе в гората, изведнъж се изправя и опъва бялата си лента през нея.

Оттук почва фантастичният свят на Белоградчишките скали. Те са още ниски, оголени и червени, като остатъци от разгромена крепост. При село Боровица те се дръпват навътре в гората.

Но ето, че насреща се задават други скали – могъщи, високи, назъбени и категорични. При „Ханчетата“ дефилето отваря широката си уста и ти потъваш в хаоса на скалите.

Няма нито един каприз на въображението, който да не е превъплатен в тези скали. Всяка тяхна форма е неповторима. Те се издигат като видения на един старинен свят, със замъци, бойници и кули. Илюзията е тъй голяма, щото ти очакваш да зърнеш и едрите войнствени люде, с медни брони и каски – и те учудва мълчанието и смъртната тишина, които са легнали върху тоя мъртъв свят.

Но то не така. Долу, в полето, е плъзнал все тоя трудолюбив народ, оре си, сее си, копае си святата, черна, рохвава земя. Какво му е на селяка до тия скали! Какво, че те надигат досам него и удрят с юмруци небето! – Той не ги гледа. Остава ги във вечната им разправия с Бога и си гледа земята.

Червени и даже гъсто винени, Белоградчишките скали приличат на пламъци от един гигантски пожар, на огнени езици, които са се вкаменили в своята ярост. Понякога те са тъй свирепи, щото са се забили като клинове в небето. Каква дива оргия на земните катаклизми, които са раздрусвали земята и, изхвърляйки я нагоре, като гейзери, са създали тези остри каменни зъби, които гризят небето! Как е разточителствала природата, когато е творила тоя фантастичен свят от каменни форми, изрязани най-причудливо, тази блестяща прелест от тънки каменни снаги!

Минават вековете, и зъбът на времето ръфа скалното тяло – и в него цъфва прясна червена рана. Тя бавно нараства. Скалите се люцат и

изменят своя вид, своите форми. Хилядолетен процес, а теб ти се струва, че скалите предвечно са били едни и същи.

Изглед от Белоградчишките скали

Денем камъкът се нажежава и лъсва на лятното слънце. Скалите дишат тежко. Каточели цялата околност гори. Тази червена тлъста гама от напечени скали, това магическо царство на гиганти, които се излагат голи на лятното слънце, оживява. Ти чуваш тяхната замайваща страстна симфония, тяхната мъка да отзвучат топлината на слънцето, което ги напича да дадат израз на задъхаността си от това голо безумие на своите черни снаги.

И, наистина, кратките равни черти на поляните внасят малко успокоение в тази задъханост на скалите. Горите ги успокояват. Те контрастират възбудения вик на скалите. Зелените буки и дъбове изправят стройните си тела и пазят скалите да не слънчасат. Птичките им тремолят възторжените си песни и ги утешават. Една малка рекичка ги оставя да топят тромавоте си крака в нея и да се прохладят. Тя им църка, като шурче, сънна песен.

И скалите се успокояват.

2.

Рано на другата сутрин метвам раницата на гръб и слизам по новото шосе. То е още прясно, чистичко и гладко, без неизбежните коловози. Минавайки край скалите, то къса, като ламя, червените им меса. Скалите, възмутени, му обръщат гръб. Все едно – шосето си слиза надолу, обнажено, тръпно, нагло, готово да се отдаде на всеки минувач. Бялата му набъбнала плът лепне по скалите. Ще трябва години, докато скали и път се приобщат, докато свикнат едно с друго.

Минавам през гората и отново съм в царството на скалите. Тяхното общество ме мами. Вървя, а заедно с мене вървят и скалите с бавните си едри крачки. Те ме придружават, докато престана да ги гледам. Тогава се спират и разговарят с небето. Върху строгите им

профили като овце се чешат облаците и оставят от бялата си вълна, която вятърът разнося.

Днес има вятър, волен, луд и весел. Той изкочи из гората и препустина нагоре. Но там го посрещнаха скалите и го спряха. Вятърът хукна пак през гората. Какво каза на дърветата – не знам – но те се разлюляха. Цялата гора се развълнува. Храстите се друсаха от смях. После вятърът изви надолу, и аз го видях да дига прах по шосето.

Дефилето при Белоградчик²⁾

Вървя. Като в сън. Като в упойка. Като в транс от тия чудни скали. Техните форми постоянно се менят. Сенките ги преобразяват. Разстоянието ги видоизменя.

Една скала, прилична на пръст, сочи небето, което минава край нея. Един огромен юмрук удря небесната синина.

Задминавам скалния пръст – и той вече е баба, която води своята внучка. Юмрукът е вече някакъв дядо, който си пощи брадата.

На завоя срещам един змей с гъвкаво тяло. Той се гали на утринното слънце.

Но къде остана змеят? – Той изпружи глава и се гмурна в гората. На мястото си остави един грамаден чайник и една каменна котка, която се протърква около него.

Списание „Завети“, година VI, книжка 6, 1939 г.

Царството на скалните чудеса! Едри каменни сълзи, които сякаш са капали от небето. Гъста кръв, която се е втърдила. Каменна пустиня, на която вятърът е отвял ситния пясък и е оставил скалите. Морско пресъхнало дъно.

Излизам пак на шосето. Пресреща ме един морски вълк и се подсмивва под накривената си шапка. Два парахода са заседнали отсреща между скалите. Един ипохондрик се е разсърдил нещо и е обърнал гръб на гората. Двама каменни старци си шушнат нещо: единият е коремест и спокоен, другият е висок и разтревожен – той ръкомаха и обяснява нещо на дебелия, а тоя е навел глава и го слуша.

На пътя си срещам един идиот с ниско чело и голям просташки нос. Той се киска на зелената гора. Две камили са проточили шии и ме гледат с кротките си очи. Един наежен овен е готов да се бие.

Вървя, вървя сред тия скални чудеса – възторжен, опиянен и здрав. Насреща ми – нежната фигура на една жена в права брикова рокля, с късо палто и шапка на главата. Тя позира сред тия скали. Вместо слънцезбран, в ръката си държи един бор, приличен на палма. Нейното каменно тяло е пъргаво в кръста.

Слизам към ханчетата.

Една малка овчарка се е изправила върху една скала. Вятърът развява бялата ѝ забрадка. Тя гледа в долината и разлива тънкия си ясен глас. В песента ѝ звучат нотки на дете и жена. Малкото влюбено сърце тръпне и изнемогва и праща своя зов. Каменната симфония на скалите оглася песента.

Слагам шепи на устата си и извиквам: хо, хо, хо! Скалите ми отвръщат: хо, хо, хо! Песента изведнъж спира. Малката овчарка се навежда от скалата.

- Защо викаш? – пита тя.
- А ти защо пееш? – питам.

- Пея! – тя щъкна от скалата.

Децата свършиха учебната година и майките ги натириха като козички в гората. Те пасат сега стадата. Като малки майчици те милват агнетата, а вакушките се навъртат наоколо и кротко близват рожбите си.

„Тука ни е пашалъкът“ (пашата ни), - каза ми овчарката. А малките сладки ръчички на децата махаха след нас, когато вчера минавахме с автобуса. „Ура, ура!“ – и очичките им светкаха от радост.

- Четете ли приказки? – питам децата.

- Ъ-ъ!

- А приказки от Ангел Каралийчев?

- Ъ-ъ!

- А от Чичо Стояна?

- Ъ-ъ!

- И аз съм от тия чичовци, дето пишат приказки. – Искате ли да ви разкажа?

- Три пъти ъ-ъ!

На връщане, два часа след това, малките ме чакаха на моста и ритяха с босите си крака през перилата. Седнахме на тревата и им разказах две приказки. Децата се смееха. Когато сетне заминах нагоре, очите им дълго вървяха след мене. На завоя се скрих от техния поглед.

Не се мина много и отново екна песента на малката овчарка. Тя пак седеше на скалата.

3.

Кой не е бродил по тия места? – Траки, римляни, византийци, славяни, българи, турци ... Тук е бродил и пещерният човек на Магурата, гол, едър, космат и първичен, въоръжен със своята каменна брадва, със своя лък и със своя нож от глиганов зъб. Хиляди, хиляди години ... Тук, в наши дни, са идвали Бланки, Каниц, Иречек и толкова много

възторжени, опиянени люде. Тук ще дождат още поклонници на красотата, помамени от магията на скалите.

Второто издание на пътеписа (1946 г.) е в тази книга

Но вие трябва да видите Белоградчишките скали и нощем, при лунна светлина. Тогава те изгубват резките си очертания, стават ниски и

близки, и сякаш оживяват. Луната хвърля върху им светлото си прозрачно було и те изглеждат като омагьосани.

И какво ли ще правите нощем в града? Белоградчик не ви предлага нито едно от удоволствията, с които сте свикнали в големия град. Той няма нищо, освен чудото на своите скали. Нито тъгува, нито се весели, нито танцува. Затворил се като охлюв в своята черупка и чака дъжд, за да покаже рогата и плъзне по лозята. Те са единственият му поминък.

Тук има едно кино, където столичните кинотеатри изпращат изпокъсаните си филми, за да създават неврастеници. Едно читалище, където книгите се четат сами, както навред по нашата земя. Едно казано, където масите се ядат една друга, защото хората си ядат вкъщи. Един ловен парк, където людете си правят сантиментални разходки. Един площад, където е съвсем тихо и безлюдно.

Градът си живее все патриархално. Яде си, пие, весели се, когато може, стреля през страстната седмица вкъщи. Нищо не внася, нищо не изнася. Самозадоволява се и гасне.

Какъв е бил Белоградчик в миналото – не знае. Укрепено римско заселище на пътя от Ratiaria (сега Акчар) за Naissus (Ниш), унищожено от хуни през 441-447 г. През Белоградчик е минал през 1002 г. Василий Българоубиец при обсадата на Видин. Цветущ български „Зелени град“ през времето на Срацимира. Разрушен от турците до основи и неизвестно кога възстановен на сегашното му място. „Цели седемдесет години не е пропявал петел по тия места,“ – казва преданието.

По-късно – град-борец. Три хиляди въстаници, въоръжени с брадви, коси, дълги сопи с топки на края, с 50-60 кремаклии и кабзалии пушки, обграждат крепостта и осем дни я държат в обсада. Само видинският башибозук сломява въстаналите люде. Първенците на града, начело с „баш-кнеза“ Цоло Тодоров, биват обезглавени. Аз видях в

казармения музей една от тия сопи, с които е била въоръжена раята. Наситена е с дух и кръв. Целунах я и се разплаках. Не знам на кого е била. На българин. Само българин може да отиде така, гол и с една сопа, срещу крепост, пазена от войска, въоръжена с пушки и топове, които са бълвали валчести гюлета.

4.

Сега Белоградчик е едно малко градче с 2 -3 хиляди жители, заедно с гарнизона. Ти можеш да го побереш в шепата си, с единствената му улица и малките му къщурки.

Тия къщи са налякали от двете страни на улицата, като старци. Те всички виждат, всичко значт: кой и кога сте дошли, от къде сте, къде сте отседнали и с кого дружите.

Тук дните не текат, а пълзят, затова са отегчително дълги. Лете слънцето слиза от „Венеца“, пада върху неравния грън на калдаръма и там остава. Става непоносимо гореще. Напеченият камък изпуска тежка мараня. И е тъй тихо, тъй тихо, като пред слънчев удар. Тишината лежи върху малкия забравен град, ленива и неподвижна, и ти можеш да я хванеш за дългата опашка. Само в „Работническото кафене“ удрят таблата, и старият прегракнал лесничей говори, говори ... Един камион се завъртва на площада, спира и там заспива. Мадамата от хотел „Родина“ се усмихва:

- Ама ... че ... идете на Магурата, господине. Чудно е.
- Не, мадам ... тази вечер ще ида на Мислен камък.

Как сме ги оставили в оскъдица тия прекрасни хора! Къде сме ги захвърлили в опашката на нашата географска карта! Как сме ги исоставили при скалите с тия малко лозя, от които си правят вино, за да се самоутешават! А те би могло да имат поминък: на 2 км от града е изоставената рудница за мед „Щастие“; на 1 км е каменовъглената мина

„зелени град“; при с. Стакевци е другата каменовъглена мина „Св. Елена“. Всички са спрели да работят по липса на капитали.

Кметът ми дума: - Абе, елате, бе хора! Писатели, журналисти, интелектуалци. Елате да ви видим, да ви чуем. Събрали сме в читалището 600 лв, а и вход ще има, шепа хора сме, но пак ще напълним салона. Елате, бе хора.

Но никой не дохожда. Дойде един в дрипи и плаче пред кмета. : момчето му изпуснало кравичките в общинската мера, та кметът да каже да ги пуснат.

Но кравичките хрупали от общинската мера не веднъж и дважд, а много пъти. – Ти си рецидивист! – възмущава се кметът, но аз виждам, че сърцето му се къса за беднич човек. – Хо, ти какво мислиш, че общинската мера е колкото една черга. А истинският „рецидивист“ – момчето – стои настрана и подсмърча. Очите му са пълни с ужас. То знае, че ще има бой от бащата. Милвам го с ръка, галя го, потупвам го по скъсаните потурки, а то това и чака – и се разревава.

Площадът (1939 г.)

Сега кметът и адютантът говорят как да се уреди площада. Построен е вече аналоят. Един войник домква кофа с вар и начертава един голям квадрат, където ще марширува войската. Други войници засипват траповете на площада с пясък. Въпросът е, дали да се пусне автобусът от Видин да спре на площада. – Не може! – казва адютантът и кметът е съгласен. Но ето, че автобусът се задава, стражарят маха насреща му с ръце, автобусът се покланя, прави реверанс и спира пред хотела. Войникът пак грабва кофата с варта и отново нашарва размазаната от автобуса черта на квадрата.³⁾

Авто-линия. — 115. — Красивитѣ Бѣлоградчишки скали

Авто-линия 115. — Изгледът отъ Бѣлоградчишкитѣ скали

Авто-линия 115. Автобуса излиза отъ Бѣлоградчикъ

5.

Нощта настъпва бавно. Денят все още се колебае да се дигне от топлия камък. Но ето че зданията хвърлиха своите сенки и в улицата стана здрачно. Тегава денят се дигна от калдаръма, метна абичката си на рамо и бавно се повлече надолу. В края на града той отново легна и там угасна.

Във въздуха се чувства напрежението на скалите, които искат да си отдъхнат. Те са все тъй червени, геометрични и горещи. Техните форми се разпадат бавно, изтиват и бавно смъкват тежките си сенки в дефилето. То почернява. Тук-там още трепти някое забравено от слънцето петно, но и то скоро угасва. Тогава, неочаквано, в казармата запяват войнишки тръби. Тихо, бавно, миньорно, като молитва. Една хилядозвучна уста се моли преди да заспи. Набето натежава в своята милост към земята и слиза надолу, обременено със звезди. Напеченият камък си отдъбва. Скалите стоят укротени и подпират като кариатиди, небесния плафон. Нещо неземно, ефирно и нереално оживява в тези сънни замаяни профили. „Монасите“ тругват приведени нагоре към римската крепост, „Адам и Ева“ скръстват ръце примирени и безгрешни. „Мадоната“ навежда глава и се моли. Денят отзвучава като тежка песен, и над скалния свят ляга нощта.

След малко над „Венеца“ се подава жълтото кръгло око на луната и залива всички в мека призрачна светлина. Скалите се събуждат като сомнамбули. Лунната светлина ги обезплътява, прави ги неземни, премахва сенките им, твърдостта им, материята им, тяхната несъмненост и твори от тях видения. Сега те са девствени и чисти, като монахини. Червената им страст е угаснала. Събудила се е бялата им въздушна душа, тяхната замаяваща фантастичност. И въображението почва да твори от тоя иреален свят, потънал в лунна светлина. Из зелените пазви на гората пропълзват хиляди тайни и легенди, които пълнят тия места.

Те сядат като приведения върху скалите и ви говорят с невнятия шепот на вековете. Няма кой да ги смути. Сега е часът на неземната фантастика на Белоградчишките скали. Нощта разсипва върху им светлата си лунна коса – и е толкова тиха, тъй вечна и несъмнена, и птичката, която се събуди и пръхна, и писна разтревожена, едва драсна бялото тяло на нощта, без да остави някаква следа. Въздушност, мекота и покой се носи над скалите, потънали в лунна прозрачност.

Адам и Ева⁴⁾

Монасите²⁾

Мадоната: картина на Атанас Михов (1879-1975), 1935 г.⁵⁾

БЕЛЕЖКИ

1. Според публикацията в сп. „Завети“ (редактор: Мирослав Минев), год. VI, кн. 6, септември 1939 г.
2. Илюстрациите са от публикацията в „Завети“, 1939 г.
3. Снимките по-долу са публикувани през 1935 г.
4. От списание „Илюстрирана седмица“, 23 септември 1928 г.
5. От сп. „Завети“, кн. 10, 1935 г.

